

LUND
UNIVERSITY
Statsvetenskapliga institutionen

STV103
HT07
Handledare: Bo Petersson

Att tala fritt är stort, att tala rätt är större*

– En komparativ analys av statens användning av språk som instrument i nationsbyggnadsprocessen i Ukraina och Kazakstan

Mi Lennhag

Abstract

This thesis is a comparative analysis of language policy in the Post-Soviet states Ukraine and Kazakhstan, wherein the states are seen as rational actors using language as an instrument in the nation-building process. With a take-off point in an underframe of theories on the nation, national identity, instrumentalism, power and the particular role of language in the nation-building process, this thesis shows that language is a key instrument used by the two states.

The Ukrainian and Kazakhian language policies create and put across a certain image of the nation, by emphasising the titular languages as symbols of the new states. The line of argument in the language policy is a balance act between large-scale promotion of titular languages and a careful and inclusive attitude towards the Russian language. The biggest differences are that Ukraine, compared to Kazakhstan, has a more comprehensive and consequent language policy with a deeply rooted historic rhetoric. The most obvious instruments of the states in language policy is censuses, corpus-planning and the state choosing *one* official language.

Keywords: Language policy, Nation building, National identity, Ukraine, Kazakhstan.

Characters: 84675

* Uppsatsens titel är en parafras av Tomas Thorilds *att tänka fritt är stort, att tänka rätt är större*, som jag tycker väl återspeglar post-sovjetisk språkpolitik i nationsbyggnadsprocesser.

Kartor

Ukraina

© Utrikespolitiska Institutet

<http://www.ui.se/images/map/>

Kazakstan

Utrikespolitiska Institutet

<http://www.ui.se/images/map/>

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Problemformulering & avgränsningar	1
1.2	Val av länder	3
1.3	Material & tillgänglig forskning	4
1.4	Disposition	4
2	Empirisk bakgrund: språklig & etnisk situation.....	5
2.1	Definition av språkliga termer.....	5
2.2	Språkliga släktskap	6
2.3	Sovjetisk syn på språk	6
2.4	Samtida etnisk & språklig situation.....	7
3	Metod & teori.....	9
3.1	Vetenskaplig & komparativ metod.....	9
3.2	Nationen & den nationella identiteten	10
3.2.1	<i>Nationens olika skepnader</i>	10
3.2.2	<i>Nationell & etnisk identitet</i>	11
3.2.3	<i>Språkets betydelse för nationell identitet</i>	13
3.3	Stat som aktör: nationsbyggnad & makt.....	13
3.3.1	<i>Instrumentalism & makt</i>	14
3.3.2	<i>Nationsbyggnad</i>	15
3.3.3	<i>Språk som maktmedel</i>	17
4	Komparativ analys.....	20
4.1	Fokus i & omfattning av språkpolitiken	20
4.2	Makt och möjlighet att formulera bilden av nationell identitet.....	22
4.3	Typ av nation som byggs genom språkpolitiken.....	24
4.4	En- eller tvåspråkslinje?.....	25
4.5	Korpusplanering till förmån för titulärspråken	27
4.6	Folkräkningen som instrument.....	28
5	Avslutning	31
5.1	Sammanfattning.....	31
5.2	Förslag till vidare forskning	32
6	Referenser	33
6.1	Primärmaterial	33
6.2	Sekundärmaterial	33
6.3	Intervjuer.....	36
	Bilaga 1 – Karta över språklig utbredning i Ukraina	37

1 Inledning

Sverige har inget officiellt språk. Staten säger sig sakna språkpolitik. Det statliga Språkrådet, olika TV-program på de statliga kanalerna samt debatter i pressen uppmuntrar till att minska på de regler som omgärdar svenskt språkbruk. Sverige är samtidigt en relativt gammal, stabil och homogen nationalstat, till skillnad från många av staterna vars självständighet sprang ur Sovjetunionens upplösning. I dessa stater har språket dels en annan betydelse för medborgarnas identitet, dels en annan funktion inom statens politik.

Våren 2007 lade jag inom ämnet Östeuropakunskap fram en uppsats om den svenska samtida mediebild av Ukraina, som visade hur ukrainska folkets nationella identitet diskuterades utifrån en bild av ett mellan öst och väst splittrat gränsland och i kontrast till och konflikt med Ryssland och det sovjetiska arvet. Språkbruket framhölls i media som den tydligaste skillnaden mellan det östliga och det västliga Ukraina. Utifrån detta väcktes ett intresse att, bortom medias förenklade verklighetsbild, fördjupa mig i frågan om post-sovjetisk nationell identitet och språket som markör för denna.

1.1 Problemformulering & avgränsningar

Uppsatsens fokus på språk gör dels att det breda forskningsområdet nationell identitet och skapandet av denna inom ramen för nationsbyggnad avgränsas och blir hanterbart inom uppsatsens ramar, dels möjliggörs djupare förståelse. Trots att språkpolitikens betydelse i nationsbyggnadsprocesser måste anses omfattande har ingen svensk uppsats i statsvetenskap de senaste åren diskuterat detta som det huvudsakliga problemområdet¹. För att närmare studera språkpolitiken görs en **komparativ** analys av två post-sovjetiska staters medvetna och omedvetna språkpolitik, vilkas mål är att skapa en nationell identitet i en nationsbyggnadsprocess. Jag jämför – från självständighetsförklaringarna fram till idag – Ukraina och Kazakstan, vilka båda försöker ”återställa” en nationell identitet, återerövra sin historia och renodla nationella särdrag för att stärka, ena och stabilisera den nya statsbildningen.

En del av uppsatsen utgörs av ett för sammanhanget sammansatt **teoretiskt ramverk**, där jag argumenterar för varför de valda teoretiska aspekterna av nationen, nationell identitet, statens roll i nationsbyggnad samt språk som

¹ Sökning på www.uppsatser.se

instrument som lyfts fram är lämpliga och önskvärda för att kunna se och förstå hur språk politiseras. Det analytiska syftet blir därefter att applicera detta ramverk på tidigare forskning om två fall.

Frågeställningen är följande:

- *Hur används språket som instrument av staten i nationsbyggnadsprocessen i Ukraina och Kazakstan?*

I många nyblivna självständiga stater har språket en avgörande roll dels för nationell identitet, dels i nationsbyggnadsprocessen. Samtidigt är språk i sig inget per automatik givet maktmedel, utan ett mänskligt och socialt kommunikationsredskap. Den sovjetiska perioden ledde till en homogenisering som de nya staterna år 1991 skulle förhålla sig till. Språket blir i denna situation en politisk kraft i nationsbyggnadsprocessen. ”Befolkningens bristande identifiering med de nya nationalstaterna sågs som ett reellt hot mot staternas överlevnad”, skriver Svante Cornell (2003 s. 61) i en analys av Centralasien. Utgångspunkten i den här uppsatsen är dock inte i första hand medborgarens känsla av tillhörighet och identitet, utan **staten som aktör** i en nationell konstruktionsprocess. Fokus ligger på politiseringen av den del av nationell identitet som utgörs av språk. Jag väljer att se språket som en ingrediens i nationella narrativ i nationsbyggnadsprocessen, som ett instrument för staten att bruka. Utgångspunkten är staten som rationell monolit som i sitt handlande utgår från att det finns vissa syften och mål med den politik som bedrivs².

Med **språkpolitik** avses i uppsatsen språkplanering som bedrivs med politiska medel, d.v.s. en politisering av språk och språkbruk. Till skillnad från svensk språkvård och språkforskning, som är deskriptiv, har vissa länder en normativ språkpolitik förbunden med lagstiftning och centrala direktiv. Även vad som *inte* görs är en del av språkpolitiken; att t.ex. Sverige säger sig sakna språkpolitik innebär ju ett indirekt ställningstagande för att den nuvarande situationen och att svenska språkets ställning är önskvärda att behålla. Post-sovjetisk språkpolitik framhålls i litteraturen som ett tydligt exempel på statlig politik i syfte att skapa, förstärka, förändra och bibehålla nationell identitet. Även om det ibland talas om ett slut på nationalismens era³, föredrar jag att mer se det som Benedict Anderson, nämligen att ”[i] själva verket är ’nationligheten’ det mest universellt legitima värdet i vår tids politiska liv” (1991 s. 18). Denna nationlighet kan staten använda i olika syften.

Frågeställningen är **empirisk** och syftar till att genom komparation fastslå observerbara företeelser och skapa **förståelse** för de valda fallen. Jag svarar alltså inte på frågor om hur språkpolitik bör bedrivas. Inte heller besvaras om implementeringen ”lyckats” – d.v.s. det konkreta utfallet huruvida medborgarna identifierar sig på det sätt som staten avsett – eller djupare svar kring varför

² Det är såklart ett förenklat antagande att se staten som en enhetlig kropp eller ständigt rationell aktör, vilket vidareutvecklas i 3.3.

³ Se t.ex. Breuilly (1995).

politiken ser ut som den gör. Jämfört med många komparativa studier är denna inte teoriprovande och syftet är inte att utveckla generella lagar som går att applicera på andra fall. (Landman 2000 s. 6-15; Lundquist 1993 s. 61f)

Fokus ligger på beslut inom språkpolitiken, men inkluderar i viss mån även verkställandet, eftersom det i Östeuropa kan råda stor diskrepans däremellan. Den analytiska diskussionen kommer främst att kretsa kring staternas sätt att ”hantera” ryska språket: dels för att göra uppsatsen lättöverskådlig, dels för att detta framträder som den röda tråden och utgör den mest tongivande delen i staternas språkpolitik.

1.2 Val av länder

Valet av länder beror på ett antal faktorer som gör att jag finner dem jämförbara, men även förmodar att jämförelsen kommer att visa på skillnader. Att de valda länderna eventuellt är de post-sovjetiska stater som kan antas ha mest olika förutsättningar för språkpolitiken har bidragit till valet. Länderna blev självständiga ungefär samtidigt, uppvisar en likartad språkhistoria med sovjetisk språklig och kulturell homogenisering, har påverkats av Sovjetunionens speciella inställning till etnicitet och nationell identitet, samt uppvisar ett sent skapande av de officiella språken litterärt⁴. Språket är en tydlig ingrediens i den samtida politiska diskussionen i och om de båda länderna och är en het fråga som politiker hänvisar till i tal och i skapandet av politiska plattformar. Jag jämför Ukraina, som säger sig sträva västerut, med Kazakstan, som alltmer närmar sig Ryssland. Medan Kazakstan är en auktoritär stat med ett svagt civilt samhälle och där valen döms ut som odemokratiska, uppvisar Ukraina ett mer demokratiskt styre. En skillnad utgörs av att Ukrainas självständighet föregåtts av en strävan för självständighet, jämfört med Kazakstan som däremot i mångt och mycket överraskades av självständigheten.

Situationen utifrån flerspråkighet är på många sätt likartad. Båda staterna har stora ryska eller russofona⁵ grupper att förhålla sig till. Det finns dock få regioner som är så varierat flerspråkiga som Centralasien, dels genom att en stor mängd språk och språkfamiljer brukas, dels genom att människor i ovanligt hög grad behärskar flera språk, vilket gör valet av ett centralasiatiskt land i jämförelsen extra intressant. (Schlyter 2005 s. 1)

⁴ *Litterärt språk* innebär ett skrivet, strukturerat och över ett större geografiskt område relativt homogeniserat språk.

⁵ *Russofon* är en person vars förstaspråk är ryska, oavsett uppgiven nationalitet eller etnisk tillhörighet.

1.3 Material & tillgänglig forskning

Uppsatsen utgår företrädesvis från sekundärmaterial främst i form av vetenskapliga artiklar, eftersom en relativt liten skara forskare är engagerade i frågor som rör språkpolitik i forna Sovjetunionen och ytterst få hela volymer behandlar språkpolitik i de valda länderna.⁶ Primärmaterial består av ländernas konstitutioner och statlig folkräkningsstatistik. Jag har varit noga med att kontrollera var och i vilket syfte artiklarna skrivits, för att undvika den stora mängd ”nationalistisk propaganda” – främst utgiven i Turkiet och Kiev – som florerar i ämnet.

Ett problem har utgjorts av att materialet övervägande inte fokuserar på språkpolitik ur ett instrumentalistiskt synsätt, utan snarare rör sig inom området identitetsstudier och utgår från individens *uppfattning* om sin identitet. Reliabiliteten säkras dock genom att det teoretiska ramverket gör det möjligt att mäta begreppet språkpolitik, som inledningsvis kan verka svårgripbart och abstrakt. (Lundquist 1993 s. 99)

1.4 Disposition

Inledningsvis ges i kapitel två en empirisk bakgrundsbeskrivning, vilken kan tyckas lång, men som behövs då språksituationen i de valda länderna för många är okänd. Här inkluderas även begreppsdefinitioner som krävs för förståelse av uppsatsen. Det empiriska avsnittet läggs före teoriavsnittet, för att öka förståelsen för valet av teorier. Metod- och teorikapitlet inleds med några aspekter av komparation som metod, följt av en teoridel som är uppdelad i två underkapitel. Det första redogör för nationen samt den nationella identiteten med utgångspunkt i individens uppfattning. Det andra diskuterar staten som aktör med språk som instrument i en nationsbyggnadsprocess.

Teorierna som presenteras ligger till grund för den komparativa analys som genomförs i efterföljande kapitel. Analysen är uppdelad i sex delar, där de första tre fokuserar på statens övergripande användning av språket som instrument – utifrån fokus, makt och förespråkad nation – följt av tre delar utifrån de områden där språket tydligast används som redskap. Slutligen sammanfattas och återknyts resultaten från uppsatsens analys till den inledande frågeställningen. Här ses även förslag på fortsatt forskning inom området som uppsatsskrivandet givit upphov till.

⁶ Materialinsamlandet har tagit ovanligt stor del av uppsatsarbetet i anspråk: flera relevanta artiklar som nämns på Internetsidor har enbart gått att få direkt från författarna.

2 Empirisk bakgrund: språklig & etnisk situation

”The fate of the language is the fate of the people” – Centralasiatiskt ordspråk

2.1 Definition av språkliga termer

De svenska termerna **modersmål** och **förstaspråk** har skiftande innebörd beroende på vilket språk de omnämns på samt författarens forskningsområde och ställningstaganden. Jag väljer därför att konsekvent utgå från följande valda definitioner. När jag skriver modersmål avses det språk en individ lärde sig i samband med att börja sammankoppla förnimmelser med ord och som vanligtvis talades i hemmet under den tidiga uppväxten. I de *flesta* fall finns *ett* språk förknippat med detta. Detta går inte att i vuxen ålder ”byta”. Med förstaspråk avser jag det språk individen *vid frågetillfället* känner sig mest bekväm med⁷. Jag anser (till skillnad från östeuropeisk folkräkningsstatistik) att en individ kan ha fler än ett förstaspråk. Vilket språk en individ talar i hemmet eller befattar sig med flest timmar per dag säger mer om språkbruk och praktiska, politiska och karriärmässiga omständigheter, än vad individen känner sig bekväm med, och jag väljer att kalla detta **bruksspråk**⁸. **Flerspråkighet** väljer jag att se inte nödvändigtvis som att de olika språken behärskas lika väl och på samma sätt (ty de kan ju vara omöjliga att jämföra om de brukas i olika sammanhang), men att de i skriven, talad och läst form inte utgör hinder. (Arel 2002)

Officiellt språk, ibland kallat **statsspråk**, anges vanligtvis som sådant i konstitutioner och används i den offentliga administrationen. **Titulärspråk** innebär det språk som titulärbefolkningen, d.v.s. den för sovjetrepubliken namngivande gruppen, oftast talade. *Lingua franca* benämns i direktöversättning från ryskan även som ”mellanfolkligt språk” eller ”språk för transnationella förbindelser”, d.v.s. ett interetniskt kommunikationsverktyg. (Schlyter 2005 s. 6)

Termen **statusspråk** vittnar som man hör om en hierarkisk syn på olika språks status inom ett visst territorium. Det är en vanlig term i litteratur om språk i Östeuropa och områden med utbredd flerspråkighet där personer använder olika språk i olika sammanhang och ibland förknippar språken med olika status.

⁷ Termerna *Denksprache*, *private language* och *langue parlée*, inkluderas i denna kategori.

⁸ Ibland kallat *Umgangssprache*.

Språkplanering – vanligtvis indelad i korpus- och statusplanering – är när en stat eller myndighet föreskriver ett visst sätt att tala och skriva eller uttrycker vilka språk som är tillåtna respektive förbjudna. **Korpusplanering** innebär att ett språks ortografi och terminologi genom lexikon och grammatikor struktureras, planeras, standardiseras och omarbetas. Korpusplaneringen – i vardagligt tal kallat ”språkvård” – behöver inte, men kan, vara politisk. **Statusplanering** är däremot fokusering på och politiska beslut kring olika språks funktion inom olika samhällsområden samt en rangordning av språk eller språkvarianter. (Schlyter 2005 s. 15)

2.2 Språkliga släktskap

Ukrainska är ett östslaviskt språk som skrivs med det kyrilliska alfabetet. Generellt i litteraturen är åsikten att en person med ukrainska som modersmål ganska lätt förstår ryska⁹. Ibland hävdas att ukrainskan är lika gammal som ryskan, men språket erkändes först i början av 1900-talet. Kazakiskan är ett turkiskt språk med relativt små dialektala variationer trots ett geografiskt stort språkområde. Det kazakiska skriftspråket utvecklades under andra halvan av 1800-talet. Ryska och kazakiska tillhör alltså olika språkfamiljer, vilket gör att naturlig förståelse inte uppstår mellan språken. (Callaghan 2005 s. 197; Laitin 1998 s. 118f)

2.3 Sovjetisk syn på språk

För förståelse för ryskans unika roll och ställning i de valda länderna följer här en beskrivning av sovjetisk inställning till språk. I byggandet av en modern centraliserad Sovjetunion sågs den enorma etniska och kulturella mångfalden som ett problem. Språket blev då ett av de viktigaste och enklaste redskapen för åtskillnad mellan folkgrupper. (Brass 1991 s. 304)

Ryska var unionens överlägset största språk och uppgavs av en majoritet som modersmål. Ryska var visserligen centralmaktens språk, men samtidigt det mest moderniserade språket och det *lingua franca* som brukades. (Schlyter 2005 s. 7) Det blev svårt att leva ett normalt liv utan bra ryskkunskaper och långsamt blev ryskan ett statusspråk, vilket Paul Brass benämner ”a language of success” (1991 s. 208). Även om lagen fastställde alla språks lika värde och delrepublikerna hade nominellt officiella språk (t.ex. ukrainska och kazakiska) menar Birgit Schlyter (2005 s. 9) att russifieringen var omfattande och målet med språkpolitiken var att

⁹ En situation som skulle kunna liknas vid att infödda skåningar oftast förstår danska, medan invandrare finner danskan problematisk.

unionen skulle framstå som ”en officiellt enspråkig stat”, där språken alltmer skulle närma sig ryskan. Olivier Roy menar att unionens konstruktion av nationell identitet för republikerna ”byggde på en kod och inte på en rekonstruktion eller befordran av en reell kultur” och hade rysk kultur och sovjetisk ideologi som grundpelare (2002 s. 34-5).

Även om Sovjetunionen inte utgav sig för att vara en nationalstat och somliga argumenterar för att nationell identifikation som företeelse utrotades, fanns nationella principer inbyggda i systemet och sättet samhället organiserades (Breuille 1994 s. 263). Brass (1991 s. 209) menar att Sovjetunionen egentligen var en rysk nationalstat. Dessutom var stora delar av de motsättningar och politiska problem som ledde till unionens sönderfall, enligt exempelvis Kristian Gerner (1993 s. 146f) och James Kellas (2004 s. 209), orsakade av etnonationella och regionala spänningar.

2.4 Samtida etnisk & språklig situation

De post-sovjetiska staterna, som sågs som ”ett bestämt folks egendom”, byggde på etnonationella principer och förvandlade de medborgare som inte tillhörde titulärbefolkningen till etniska minoriteter (Gerner 1993 s.145f). Medan Ukraina tidigare existerat som stat, har Kazakstan p.g.a. klansystem och utländskt styre inte haft samma möjligheter att utveckla en nationell identitet. Ukrainarna blev själva ”medvetna” om sitt språk och använde det som argument vid självständighetssträvan, medan de ryska kolonistörerna gjorde kazakerna språkligt medvetna. (Öhlers 1999 s. 151; Zhurzhenko 2002 s. 1)

Ukraina är den stat fränsett Ryssland med den största ryskspråkiga gruppen. Bland de centralasiatiska staterna har ryskan haft en särskilt stark ställning i Kazakstan. När ukrainskan infördes som enda officiella språk förvandlades ryskan från statspråk till minoritetsspråk. I Kazakstan är kazakiskan ensamt officiellt språk, men ryskans ställning är markant större än i Ukraina i konstitutionell bemärkelse. Framför allt i Kazakstan behåller dock ryskan sin roll som *lingua franca*, både privat och i offentlig administration. (Schlyter 2005 s. 11; Landau 2001 s. 25ff)

Enligt Andrew Wilson¹⁰, som grundar sina undersökningar i Ukraina på vilket språk människor *föredrar*, är andelarna russofoner och ukrainofoner ungefär lika stora. Av russofonerna säger drygt hälften att de är ukrainare, medan endast ett par procent uppger sig till etnicitet vara ryss men ha ukrainska som förstaspråk. Så gott som alla ukrainare talar viss ryska och 30% säger att de naturligt använder ukrainska alternerat med ryska i olika situationer. Så mycket som en femtedel

¹⁰ Eftersom sovjetiska och post-sovjetiska folkräkningar metodologiskt är tvivelaktiga och tenderar att i för hög grad vikta till fördel för nedärvt språkbruk och bero av hemrepublik, utgår jag från Wilsons och Landaus statistik, snarare än den officiella.

talar ett blandspråk, *surzhyk*. (2002 s. 35f) De regionala skillnaderna är stora och i östra Ukraina dominerar ryskan.¹¹

I Kazakstan har runt 80% av populationen svårigheter att använda kazakiskan. Bland de som uppger sig som etniska kazaker talar 70% kazakiska flytande, medan enbart 2% av de som kallar sig etniska ryssar behärskar kazakiskan och hälften i denna grupp inte förstår kazakiska alls. Förståelsen för båda språken är betydligt vanligare bland etniska kazaker och uppgår till 75%. I båda länderna är alltså titulärbefolkningen i betydligt större utsträckning flerspråkig (Landau 2001 s. 83; Schlyter 2005 s. 9; Laitin 1998 s. 75f).

Kazakiskan är inte ett prestigepspråk och många kazaker ser inte ryska som ett kolonialspråk utan ser det som mer gångbart och internationellt. (Landau 2001 s. 86) Längre sågs ukrainskan som ett landsbygdsspråk (eller snarare -dialekt) och ses än idag i vissa regioner på samma sätt som kazakiskan, som ett lågstatusspråk.

¹¹ Se bilaga 1.

3 Metod & teori

Kapitel tre inleds med några förtydliganden i metodologiskt avseende. Därefter följer avsnittet 3.2 om nationen och individers uppfattning om identitet – d.v.s. verkligheten staten agerar i och kan försöka påverka – följt av 3.3 där perspektivet är staten som rationell aktör i en nationsbyggnadsprocess.

3.1 Vetenskaplig & komparativ metod

Jag vill klargöra några aspekter av de analysdimensioner som studeras. Tyngdpunkten i analysen ligger på aktörerna – i mitt fall de två statsapparaterna och i förlängningen vissa instanser och institutioner som underordnas staten – och deras överväganden, beslut samt implementeringen. Verksamhetsformen som analyseras är beteenden, d.v.s. hur staten *agerar* (även om det bakom detta finns idéer formulerade av staten om hur något *bör* vara). Analysen fokuserar på aktören staten och inte strukturer som leder till statens agerande, eller strukturer som uppstår genom statliga beslut. (Lundquist 1993 s. 35)

En viktig och problematisk metodfråga är huruvida statliga direktiv verkligen **implementeras**. Ukraina kallas ibland förhandlingsstat i motsats till författningsstat, vilket åsyftar att det inom det valda studieområdet är vanligt dels med beslut som aldrig implementeras, dels med beslut som inte är annat än en fin fasad bakom vilken man underförstått agerar fritt. För en trovärdig analys beaktas om de beslut uppsatsen tar upp motsvaras av en verklig efterlevnad.

Många anser att **komparation** som statsvetenskaplig metod är ett av de bästa sätten att närma sig och förstå ett problem. Målet med den komparativa analysen är att förenkla komplexiteten genom att leta efter och illustrera variabler för att finna de kvaliteter de två länderna delar respektive inte delar. Metodologiskt är min studie av typen *Most similar system design*, där två jämförbara studieobjekt som på många sätt liknar varandra väljs, med avsikten att därigenom påvisa eventuella skillnader i språkpolitiken (Landman 2000 s. 5, 27-32).

Istället för en kvantitativ analys av språkpolitikens omfattning inom olika områden, väljs ett **kvalitativt** angreppssätt för att leta efter de politikområden där makt och politisk styrning är som mest påtagliga och diskuteras dessa mer ingående. En kvalitativ metod anser jag dock inte stå i kontrast till en grundläggande **positivistisk** vetenskapssyn; man bör alltså skilja på metodredskap och vetenskapsteoretiska utgångspunkter. Jag studerar relativt observerbara och framträdande drag i de två staternas språkpolitik, d.v.s. en ontologisk studie av "the nature, constitution, and structure of the objects of comparative inquiry" (Landman 2000 s. 15). De empiriska fakta som sammanställs skulle en annan

forskare, förutsatt en snarlik utgångspunkt i staten som aktör, funnit på ett likvärdigt sätt. Dock är frågan var fokus läggs, eftersom olika teorier riktar uppmärksamhet mot olika fenomen, där ett fokus på historia och religion som utgångspunkt för statligt agerande troligtvis givit annorlunda resultat. Intersubjektivitet säkras dock av att mitt sätt att angripa, förhålla mig till och besvara min frågeställning är rekonstruerbart för läsaren. Faktiska och trovärdiga slutsatser dras genom dels en diskussion utifrån teorier, dels faktaunderlag.

3.2 Nationen & den nationella identiteten

”This event of great significance [1991 års självständighetsförklaring] will transform the populace into a nation and the territory into a state”. – President Kuchma 1996 (Kuzio 1998 s.1)

3.2.1 Nationens olika skepnader

Att **definiera** begreppet nation vållar ständigt bryderier; på ett liknande sätt är det problematiskt att identifiera nationer även om man bestämt sig för en tolkning. Kriterier för en nation kan tyckas godtyckliga. Den så kallade verklighet som nationella bilder återspeglar existerar inte i isolation, utan produceras, reproduceras och omvandlas i sociala kontexter. Mot denna bakgrund tas utgångspunkt – i likhet med Benedict Anderson, John Breuilly, Ernest Gellner och Eric Hobsbawm – i att nationer som modernt fenomen konstrueras och inte existerar naturligt. Detta för att kunna se på processen där staten som rationell aktör brukar vissa instrument för att konstruera en nation och skapa en nationell identitet. Renan anser att nationen upphör att finnas så snart dess medlemmar slutar se sig som en del av den avgränsade gruppen, vilket förstärker Andersons (1991) syn på nationen som en föränderlig och *föreställd* gemenskap, men även lyfter fram nationell identitet som ett individuellt och påverkbart val. Detta pekar på att grupper och skillnader mellan dessa är inabsoluta och subjektiva (Breuilly 1993 s. 6f).

Vem har då makten att definiera en etnisk grupp eller nation? Litteraturen skiljer på **objektiva särdrag** såsom språk och territorium, och subjektiva attribut som mer syftar till gruppmedlemmarnas känsla av tillhörighet och eventuellt ”felaktiga” uppfattning om sitt ursprung. Utifrån det valda perspektivet med nationen som föreställd, kan det därför bli problematiskt att utgå från en ”vetenskaplig” kategorisering grundad på vissa iakttagbara särdrag, eftersom iakttagbara markörer – såsom språk – kan förändras, men känslan av gemenskap bestå genom ett upprätthållande av avgränsning mellan ”vi” och ”de andra”. (Törnquist-Plewa 2001 s. 9f) Vad en nation kommer att representera handlar på många sätt om att peka ut gränsen – geografiskt, kulturellt och lingvistiskt – mot ”den Andre”.

Två idealtyper av nationer omnämns i litteraturen. **Etnonationer** är enligt Barbara Törnquist-Plewa ”nationella gemenskaper som har språk och etniskt ursprung som sina viktigaste identitetsmarkörer” och tenderar att exkludera de som historiskt, etniskt och språkligt inte tillhör gemenskapen (1999 s. 39f). Enligt Gerner (1993 s. 151) definieras folk i etnonationalistisk retorik vanligtvis utifrån språk som främsta markör. ”Motsatsen” är de västeuropeiska **statsnationerna**, d.v.s. ”gemenskaper som baseras på tillhörighet till en gemensam stat och dess territorium” och även kallas ”politisk-territoriell” gemenskap. (Törnquist-Plewa 1999 s. 9, 40). Enligt en politisk definition är nationen en neutral gemenskap där stat, ofta liberal ideologi och medborgerliga rättigheter och skyldigheter är sammankopplade. Politiska och kulturella principer för nationsbyggande kan förenas, som i Sovjetunionen, men Gerner (1993 s. 148f) menar att flertalet post-sovjetiska statsbildningar valde att bygga på en romantisk etnonationell tradition som framhåller ett särskilt folks rätt till egen etnisk statsbildning där tillhörighet och identitet anses medfött och konstant. Men, som Taras Kuzio skriver, (1998 s. 171) skulle en ukrainsk nationalstat ändå kunna existera som en politiskt grundad nation trots att den är baserad på ukrainarna som titulärbefolkning och ”deras” språk som statsspråk.

3.2.2 Nationell & etnisk identitet

Även om uppsatsens utgångspunkt inte är samhällsmedborgarnas uppfattning om sin identitet finner jag det nödvändigt att definiera vad jag avser med nationell identitet, eftersom den genom språkpolitiken kan politiseras för vissa givna syften.

En vanlig bild av **nationell identitet** är den av ”vårt” folk som – över tid, med våra seder och värderingar – varit och är och kommer att vara bosatt inom vårt territorium och hemland. Jag utgår från att den nationella identiteten vare sig är konstant eller objektiv. **Kollektiva identiteter**, såsom etniska och nationella, handlar om tillhörighet och en subjektiv känsla för vad som är den egna gemenskapens särdrag. Enligt Bo Petersson är den kollektiva identiteten inte konstant och står inte för vissa givna egenskaper, utan är istället ett resultat av processer där en identitet kan förändras eller kompletteras av andra identiteter. Vidare är den kollektiva identiteten situationsberoende, eftersom identitetskonstruktionen till stor del uppstår i sociala relationer till människor både inom och utanför gruppen. (2003 s. 35-8)

Både Anthony Smith (1998a s. 17) och Breuilly (2005 s. 68) ser på nationell identitet som ett kulturellt och kollektivt fenomen där gruppens medlemmar genom identifikation och vidmakthållande av ett mönster av värden, minnen, symboler och myter som är utmärkande, särskiljande och avgränsade gör att de förstår vilka de är.

Sven Tägil (1993 s. 7) skriver hur många samhällen ser ”etnisk identitet som ett grundtillstånd för alla människor”. Litteraturen om Östeuropa omskriver ofta en nationell identitet som inte avspeglar någon ”sann” nation och framhåller samtidigt att **etnicitet** ovanligt ofta är utgångspunkt för politik och retorik inom ramen för nationell identitet. ”Primära band”, som kännetecknar en etnisk

gemenskap, uppstår genom att någon föds in i en gemenskap och upplever sina första identifikationer med gruppen. Denna första känsla av samhörighet kan av exempelvis staten tillskrivas olika betydelse för individens framtida identitet, men Törnquist-Plewa menar att denna identitet inte är ”determinerande” utan kan ”manipuleras” av individen. Nationell identitet utifrån ”civila band” är ett vidare begrepp – som är inkluderande även över etniska gränser och som därmed kan omfatta fler människor – men innebär dock alltid en viss grad av kulturell identifikation, eftersom stater kan använda och framhålla kulturella markörer som medborgerliga. (2001 s. 8f)

I **gränsområden** blir den nationella identiteten antingen tydligt definierad och stärkt, eller tvärtom en blandad och svårdefinierbar kategori (Törnquist-Plewa 1998 s. 79). Värt att påpeka i detta sammanhang, vilket jag tycker alltför sällan nämns i litteraturen, är dels förmågan hos individer till **parallella** kollektiva identiteter som inte behöver konkurrera med varandra, dels individens möjlighet att konvertera från en nationell identitet till en annan, vilket är särskilt vanligt i gränsområden.¹²

Återkommande inom fältet nationell identitet är nödvändigheten av **avgränsande markörer**. Scott McIver beskriver att ”others are a constant presence in the contextualisation of national”, d.v.s. att nationell identitet är relativ och beroende av förekomsten av andra (nationella) enheter som ”förhoppningsvis” verkar som ett slags ”mirror image” och bekräftar vår särart. (2003 s. 44-7)¹³. En nationell identitet kan ses som en självklarhet, eller som Michael Billig uttrycker det: ”We’ are identified without being mentioned”. (1995 s. 109) Med Andersons utgångspunkt i nationen som föreställd och avgränsad, blir åsynen av vi och de andra avgörande för konstruktionen av en känsla av tillhörighet, vilket är en känsla som en stat kan spela på i en nationsbyggnadsprocess.

Ilya Prizel (1998 s. 406-21) menar att ”non-historic’ nations” som varit delar av Sovjetunionen – till skillnad från ”historic nations” – uppvisar en ”**restorative nationalism**”, som uppstått ur känslan att en hotande kultur tagit över och för mycket påverkat det egna kulturarvet i en situation då det ledande skiktet ofta kommit från en annan kulturell och lingvistisk bakgrund. Breuilly (1993 s. 262) menar att etnisk identitet och nationell medvetenhet inte utplånades av sovjetstyret, utan att nationell identitet blev en jämfört med i omvärlden starkare markör när det uppstod ett vakuum efter unionens sönderfall. En liknande tanke framförs av Gerner (1993 s. 150) som menar att etnifieringen ledde till att etnisk identifikation i det post-sovjetiska samhället blev viktigare än social och regional identitet.

¹² Se dock Törnquist-Plewa 2001 s. 9; Smith 1998a s. 4; Petersson 2003.

¹³ Se även Özkirimli 2000 s. 200f; Billig 1995 s. 78f.

3.2.3 Språkets betydelse för nationell identitet

Språk kan antingen ses som en **subjektiv eller objektiv kategori**, där den förra innebär att det avgörande är individens *uppfattning* om sitt språkbruk, medan man i den senare utgår från förfäder eller bestämda *kategorier* (Arel 2002 s. 103). Enligt Graham Smith (1998b s. 150) är språk ”widely regarded as a primary marker of national identity” och enligt Jacob Landau (2001 s. 4) ”as the main single component defining [the nations] uniqueness, shaping and maintaining its sentiments of solidarity”. Bland de ledande teoretikerna råder relativ konsensus kring språket som dels den viktigaste beståndsdel i en etnisk eller nationell grupps identifiering och uppfattning av sig själv som unik, dels som de vitalaste avgränsningsmarkörerna som visar både på likhet inom gruppen och avgränsar mot andra. Samtidigt är språk även den mest framträdande faktorn vid skapande och bevarande av nationell identitet genom statligt agerande. (Törnquist-Plewa 2001 s. 11; Landau 2001 s. 4; Brass 2004 s. 465-8)

Språket har enligt Kuzio (1998 s. 168) och Anderson (1991 s. 133) en solidaritets- och gemenskapsskapande funktion som gör det så inflytelserikt. Landau skriver (2001 s. 4) om språkets stora betydelse att det brukas ”not merely as the means for communication, but as a **symbol** as well”. Språket har en etnisk dimension genom att i talesätt och blandspråk reflektera gruppens erfarenheter och möten med andra grupper, vilket gör språket även till en historisk symbol. Till skillnad från religion, traditioner och historia, är språk både för de inom och utom gruppen en lättuppfattad symbol och markör: man måste tåga för att dölja sitt språkbruk. (Törnquist-Plewa 2001 s. 12f) ”Routinely familiar habits on language” är enligt Billig en väsentlig del i att ständigt påminnas om sin identitet vilket i förlängningen gör den nationella identiteten omöjlig att glömma eller undgå. (1995 s. 93f) Även om ett språk inte används av flertalet i en grupp kan det fungera som ett minne om ett språk som tidigare generationer använt. I en sådan situation tenderar dock språket att ersättas av andra markörer för identitet. (Törnquist-Plewa 2001 s.14) Brass ser (2004 s. 365f) en utbredd folklig koppling – särskilt i Östeuropa – mellan språk och arv, där en individ som **modersmål** kan uppge ett språk individen inte ens behärskar, men som förfäder talat eller som associeras med individens nationella tillhörighet. Törnquist-Plewa skriver att språket ofta får karaktären av en ”ödesgemenskap” utifrån föreställningen om språk som ett primärt band. Inte sällan följs denna föreställning av en idé om att en individ har *ett* modersmål och inte i vuxen ålder kan uppnå lika goda kunskaper i ett andra språk. (2001 s. 13) Utifrån ett sådant synsätt är det lätt att föreställa sig hur språket kan bli ett effektivt instrument, särskilt om man lägger till att språket i post-sovjetiska länder enligt Landau (2001 s. 4) fram till 1990 var “the main criterion investigated in official statistics to determine nationality”.

3.3 Stat som aktör: nationsbyggnad & makt

”On first opening his eyes a child must see his country, and until he dies, must see nothing else.” - J.J. Rousseau (Prizel 1998 s. 404)

”Respect for the language – respect for the country” – politisk slogan skapad av kazakiska staten (Landau 2001 s. 205)

”We, the Ukrainian citizens, have become a single Ukrainian nation. No one can divide us, not by the languages we speak [...] We have a single Ukrainian fate. We have a single national pride. We are proud of being Ukrainians!” – Jusjtjenkos installationstal 2005

3.3.1 Instrumentalism & makt

Anderson (1991) menar att då alla större gemenskaper är föreställda i ett kollektivt medvetande, är det själva konstruktionsprocessen – skapandet och spridningen av en viss föreställning med den receptiva känslan av identitet som instrument – som blir intressant i en analys. Ett **instrumentalistiskt** betraktelsesätt innebär att man inte ser på ett påstående som rätt eller fel, utan istället bedömer beslut utifrån dess effektivitet och möjligheter till önskvärt utfall. Aktörens handlande med vissa medel förklaras genom och relateras till uppsatta mål. Jag väljer att med ett instrumentalistiskt synsätt se på statens språkpolitik i skapandet av en nationell identitet. Brass har en instrumentalistisk syn på identitetskonstruktion där staten och eliterna¹⁴ – som i en nära relation besitter stor makt – mobiliserar etniska identiteter genom att kulturella och etniska seder, identiteter och kategorier blir ”political resources”. Enligt Brass handlar denna transformation av kultur till politiska symboler inte bara om ”identity formation” utan även ”identity change” för att uppnå vissa syften (1991 s. 15, 52, 62). Brass (ibid. s. 52) menar att en rad olika redskap står till buds för en stat att använda för nationsbygge i samband med självständighet, men att språket är det tydligaste instrumentet.

Lennart Lundquist gör en uppdelning av den politiska verksamhet som analyseras i **instrumentellt och symboliskt syfte**. Även om fokus är det instrumentella syftet, är den symboliska betydelsen inte alls så tydligt därifrån avgränsad som det kan förefalla: för att använda språkpolitik som verktyg och lyckas uppnå vissa syften, utgör det symboliska syftet enligt mig en del i denna process, genom att skapa mening, sammanhang och samhörighetskänsla för

¹⁴ Eliter är enligt Brass (1994 s. 14) de individer eller grupper som får mest av vad som i ett samhälle finns att få i termer av inkomster m.m.

aktörer och individer. (1993 s. 36) Staterna Ukraina och Kazakstan är inte så auktoritära att de kan bortse från individernas uppfattningar.

Utifrån ett instrumentellt synsätt kan statens beteenden och beslut vara olika väl underbyggda och medvetna. En stat kan agera **rationellt**, men även rutin- eller slumpmässigt. Margrethe Søvik (070719) påpekar att det i fallet Ukraina är väldigt svårt att säga vad som är statens medvetna språkpolitik. Jag väljer att inte bara fokusera på det *aktiva* och medvetna handlandet, utan även det som sker av rutin och är en följd av invanda mönster och strukturer. (Lundquist 1993 s. 36)

”En aktör som förmår prägla sin omgivning har makt”, skriver Lundquist (1993 s. 28). Makt är ett av samhällsvetenskapens mest omtvistade begrepp. Jag studerar den dimension som Lundquist benämner **maktutövning**, vilken kan vara tydligare i nyare statsbildningar, (1993 s. 34) och utgår från det Olof Petersson benämner maktens ”tredje dimension” som inbegriper makt och inflytande över de processer och beslut som styr människors föreställningar och identitet (1991 s. 6f). Om staten konstruerar, sprider och försöker få medborgarna att känna tillhörighet med en viss nationell identitet innehåller detta en tydlig maktdimension. Skillnad i graden av demokrati och statligt inflytande i Ukraina och Kazakstan är givetvis avgörande för statens möjligheter till maktutövning. I Kazakstan är inte principen om statens neutralitet och öppenhet för människors olika val lika stor; snarare agerar staten genom att i högre grad premiera vissa identiteter och värderingar.¹⁵

3.3.2 Nationsbyggnad

Centrala begrepp i en nationsbyggnadsprocess är makt, skapandet av symboler, avgränsning, inställning till minoriteter samt att kontrastera den egna nationen mot något annorlunda. ”Today, national identity remains the key marker of political identification”, skriver Prizel, (1998 s. 404) vilket förtydligar hur avgörande den nationella identiteten är när en stat konsolideras. Nationsbyggnad blir, med utgångspunkt i Andersons resonemang (1991 s. 157) om nationen som föreställd, att staten och eliterna genom vanliga **komponenter** konstruerar en känsla av gemenskap, d.v.s. skapar en nation som blir legitim bas för maktutövande.

Billig (1995 s. 7ff) påpekar att en förutsättning för staten att lyckas i nationsbyggnadsprocessen är mobilisering av en grundläggande **känsla** hos medborgarna om vad deras nation symboliserar, vilket inte skapas lättvindigt utan kräver makt och medvetet agerande. Enligt Susan Reynolds (2005 s. 54-6) finns även ett behov av ständig bekräftelse och ett **återskapande** av nationsbegreppet, vilket Anderson (1991 s. 157) kallar ett oavbrutet och systematiskt ”ingjutande av nationalistisk ideologi”. Detta återknyter dels till Peterssons resonemang om kollektiva identiteter som icke-konstanta, dels till statens behov av makt och befogenheter i en kamp om att vara den aktör som ständigt vinner kampen om att

¹⁵ Se t.ex. Rothstein 1994 s. 38-44

förmedla innehållet i bilden av nationen. Enligt Breuilly (1994 s. 270) har detta i många av de nyligen självständiga staterna skett med en aggressiv nationalistisk retorik. Begreppet **stabilitet** återkommer i litteraturen som ett mål med effektiv nationsbyggnad och Breuilly (1994 s. 169, 269) menar att nya staters nationsbyggnadsprocess handlar om praktiska sätt att uppnå nationell lojalitet. Kellas menar (2004 s. 9) att stabilitet i en multietnisk stat kan uppnås antingen genom att inkludera alla grupper i en ny nation eller att ge alla nationer lika status.

Stater agerar i nationsbyggande enligt Kellas (2004 s. 221) med att försöka **naturalisera vissa markörer**. Enligt Roy handlar detta ofta om att återuppväcka eller konstruera något **förflutet** (2000 s. 165), vilket enligt Gerner (1993 s. 147f) i de post-sovjetiska staterna innebär en statlig retorik som syftar till politisk legitimitet genom att hänvisa till folkets djupa rötter och arv från försovjetisk tid som ger "historisk rätt" att verka även för en framtid.

G. Smith (1998b s. 163) menar att nationsbyggnadsprocesser i språkligt och etniskt heterogena områden "carries a greater sense of urgency" och Törnquist-Plewa (1998 s. 79) påpekar att denna process i **gränsområden** är präglad av ständig interaktion och konfrontation med andra kulturer och etniska grupper. I de valda länderna innebär detta ett ständigt möte med ryska språket. Roy (2000 s. 163) påpekar vikten för de centralasiatiska staterna att uppfinna en ny nationell legitimitet, men utan att göra för stora brott med det sovjetiska. Enligt Breuilly är ett av de största hoten mot stabilitet i staterna efter Sovjetunionen ifall "internal problems include conflict with a powerful ethnic minority, especially if that minority had been privileged under the communist system", vilket var fallet med ryssar som på många sätt utgjorde kärnan i den sovjetiska kulturen. (1994 s. 363)

"People everywhere want to be ruled by people of their own nation", skriver Kellas, som menar att **minoriteter** med medborgarskap ibland görs "aware that they are not first-class citizens in political and cultural terms", d.v.s. inte har samma relation till staten som titulärbefolkningen (2004 s. 9-11). Landau påpekar (2001 s. 204) att en av de viktigaste frågorna i byggandet av en ny stat är hur staten förhåller sig till den största minoritetsgruppen – i mitt fall russofonerna – som många gånger påverkas starkt av majoritetens sätt att bygga en nation. Landau skriver (2001 s. 64) dock att stater ibland försöker minimera exempelvis kulturella olikheter i nationsbyggnadsprocessen. En viktig del av nationsbyggnad är alltså att visa på **homogenitet**, vilket i vissa fall blir att staten är exkluderande och att den nationella identiteten främst tillhör en viss grupp.

Ukraina och Kazakstan sedda som nyblivna stater och rationella aktörer har mycket att vinna på en enande språkpolitik. Kellas skriver (2004 s. 13) att "dominant nations in multinational states tend to act as if the entire state was theirs", vilket benämns "official nationalism". Detta begrepp blir relevant för uppsatsen eftersom det är i linje med Andersons syn på subjektiva gemenskaper och Gellners ståndpunkt att nationalism inte är när en nation väcks till medvetande om sin existens, utan är ett rent uppfinnande av nationer där de inte existerar (Anderson 1991 s. 21). Kellas term påminner om vad Breuilly benämner "**governmental nationalism**", som inbegriper diskriminering av minoriteter genom retorik som framhåller egenskaper som anses göra att dessa individer inte tillhör gemenskapen eller nationen. I många fall kan det röra sig om vad någon

från Västeuropa säkert skulle klassa som institutionaliserat och legaliserat förtryck. Denna form av konstitutionell nationalism är enligt Breuilly vanligast då statsbildningen härrör från en tidigare roll i opposition, vilket jag anser är fallet åtminstone i Ukraina. (1993 s. 8f)

3.3.3 Språk som maktmedel

Språk måste inte politiseras och ligga till grund för nationell aktion, men kopplas genom den moderna nationen ofta till makt och status.¹⁶ Anderson (1991) och Gregg Bucken-Knapp (2003) ser på ett instrumentalistiskt sätt hur språket blir ett tydligt maktmedel när staten strävar efter att uppnå och behålla kontroll och inflytande över språket som en avgörande del i skapandet (eller manipulationen) av en nationell identitet och konstruktion av nationen. I litteraturen framträder två aspekter av makt inom språkpolitik: makt att påverka individens möjligheter utifrån språkpolitiska beslut och makt att främja en viss bild av den nya staten¹⁷.

Makt inom språkpolitik kan innebära makt över medborgarnas uppfattning om sin nationella identitet, vilken vikt som läggs vid språket inom ramen för denna identitet, korpusplanering eller statligt skapande av hierarkier bland språkliga kategorier och dialekter där nationen i den annonserade formen är olika tillåtande mot identifikation med andra än de officiella språken. Bucken-Knapp ser språk som ”a policy instrument that has ramifications far beyond the cultural arena” (2003 s. 3) och Landau poängterar att det främst är just staten som har makt och adekvata resurser att besluta i språkfrågan samt genomdriva besluten (2001 s. 72). Bucken-Knapp menar att språkplanering sällan har lingvistiska mål utan syftar till politisk kontroll, integration, utveckling och inkluderande eller exkluderande av minoriteter (2003 s. 17-9). Jag vill här påpeka vikten av att inte se all språkpolitik som ond eller blunda för det faktum att alla nyblivna stater bedriver viss språkplanering.

För att återknyta till begreppen konstruktion, subjektivitet, historiskt arv och föreställning är dessa centrala för flera forskare¹⁸ när de beskriver hur staten brukar språk för att framställa nationella identiteter, vilket av Bucken-Knapp målande beskrivs som att språk i statlig framställning är ”subjective expression and description of a given society” (2003 s. 4f).

Anderson (1991 s. 87f) skriver om ”övertygelsen att språken [var] alldeles bestämda grupper [...] personliga egendom och dessutom att dessa grupper, föreställda som gemenskaper, hade rätt till en egen plats i ett broderskap av likar”. Språk och ursprung är två faktorer som oftast tillskrivs större betydelse vid nationell mobilisering än de vetenskapligt sett uppvisar. Det är alltså en **föreställning** om direkta samband som möjliggör för staten att agera utifrån språk

¹⁶ Gellner (1983), Anderson (1983), Hobsbawm (1990) och Törnquist-Plewa 2001 s.14

¹⁷ Se t.ex. Arel 2002 s. 97.

¹⁸ Gellner (1983), Anderson (1991) och Hobsbawm (1990).

som enande och avgränsade maktmedel. (Törnquist-Plewa 2001 s. 12f) Hobsbawm (1997 s. 373) menar att klassificerandet och rekonstruerandet av språk var ”den första vetenskapen där **evolutionen** som sådan blev det centrala elementet”, vilket ger en viss fingervisning om betydelsen av gemensamt arv inom språkpolitik även i modern tid. Språk är alltså effektivt i nationsbyggnadsprocesser, eftersom det även inbegriper ett patologiskt historiskt arv som går att hänvisa till, vilket Brass uttrycker som “the talk ‘of language and blood’” (2004 s. 366) och Kuzio som att språket blir ett enkelt instrument för att visa hur ”past wrongs should be rectified” (1998 s. 169) (Landau 2001 s. 65). Jag föreställer mig att detta än tydligare går att spela på i stater som uppstått, som Törnquist-Plewa anser, efter tid i opposition. Enligt Bucken-Knapp (2003 s. 3) kan staten sprida bilden av hur människor som talar samma språk även har en **särskild relation**, vilket Landau uttrycker som att en viktig beståndsdel i nationsbyggnadsprocesser i forna Sovjet är “to promote ethno-linguistic political consciousness” (2001 s. 205). Brass menar att möjligheten att mobilisera stora grupper kring symboler och värden med ”high emotional potential” är den viktigaste resursen för statlig kontroll (1991 s. 303). Språket är, som sagt, en av de markörer som många människor känner instinktiv tillhörighet med, men Billig påpekar väsentligheten i att ständigt påminnas om sin identitet för att göra den nationella identiteten omöjlig att glömma eller undgå (1995 s. 93f).

Törnquist-Plewa menar (2001 s.15) att staten i statsbildningar som avgränsas utifrån etniska grupper och uppstår i opposition till en befintlig statsbildning – vilket jag anser vara fallet både i Ukraina och Kazakstan – genom avsaknad av gemensamma statstraditioner ofta främst försöker ena befolkningen kring språk i nationsbyggnadsprocessen. Landau (2001 s. 67) och Kuzio stödjer denna tes om de postsovjjetiska staterna där ”the foundation of independence was accompanied by a special interest in language” (1998 s.167).

Enligt Landau (2001 s. 643f) blir språk som maktsymbol ännu starkare i etniskt **heterogena samhällen**, eftersom språket ofta symboliserar respekt för den stat det representerar, vilket gör det vanligt att i nationsbyggnadsprocesser fokusera på språket som en enande faktor och ignorera dialekter. Det kan enligt Törnquist-Plewa (2001 s. 14f) finnas önskemål om språklig homogenisering för effektivitet och för stabilitet i en ny stat och i denna process får delar av gruppen en privilegierad ställning.

Statens val av **statsspråk** kan utgå från arv, majoritetsvilja eller bekvämlighet. En nationell retorik ser inte nödvändigtvis bruksspråket som legitimerande och det språk staten bör utropa som officiellt (Arel 2002 s. 98f). Brass betonar titulärspråkets roll för ”separation and difference, [...] self-glorification and other-disparagement” i nationsbyggnadsprocesser (2004 s. 366) och valet av ett eller två officiella språk har enligt Hobsbawm vida betydelse för ”the empowerment or disempowerment of speakers of different languages” (1990 s. 110).

Dominique Arel menar att språk i nationsbyggnadsprocesser ses som ”the great decoder of nationality”, vilket ibland gör språk till enda mätinstrument när identitet är svår att mäta (2002 s. 92, 95). Anderson (1991 s. 157) ser **folkräkningen** som ett av de viktigaste redskapen för en maktapparat att påverka medborgarna. Eftersom staten har makt att kategorisera befolkningen i

utformningen av identitetskategorier kan önskvärda kollektiva identiteter skapas eller försvagas snarare än att reflektera verkligheten, och proportionerna på titulärbefolkningens storlek manipuleras. David Kertzer och Arel uttrycker detta som att folkräkningar ofta är ”a contest for achieving the ’right’ numbers” där staten ”**creates** a particular vision of social reality” (2002. s. 5, 27, 30). Arel menar att “the choice of particular **categories** drives from political choices” (2002 s.115). Staten skapar enligt Bhavna Dave (2004 s. 455) en lättläst befolkning som blir underlag i nationsbyggnadsprocessen, eller som Anderson skriver: “The census is the most important means by which ‘majorities’ and ‘minorities’ can be officialised” (i Dave 2004 s. 439).

Ett vanligt sätt är att privilegiera det förflutna och försöka få de tillfrågade att associera kategorin **modersmål** dels med förfädernas språk, dels med ”the language of their nationality” (Arel 2002 s. 94, 99, 104). I vissa folkräkningar saknas möjlighet att välja vissa språk eller ens någon kategori ”**övrigt**” och eftersom post-sovjetiska folkräkningar utgår från att ett språk *alltid* är mer överlägset saknas även möjlighet att kategorisera sig som tvåspråkig (Søvik 2005 s. 1; Arel 2002 s. 98).

4 Komparativ analys

Frågan *hur* språket används i nationsbyggnadsprocessen kan tolkas på två sätt: dels som en syftning på konkreta statliga dekret, dels som en mer allmän diskussion om statens sätt att bygga en viss nation. Uppsatsen kommer att beröra båda områdena, men tydligt visa vilket som diskuteras.

Istället för att utgå från bestämda områden av språkpolitiken har jag valt att operationalisera frågan genom att ta upp de politikområden där jag efter genomläsning av materialet anser att språket tydligast används som instrument. Analysen är uppdelad i sex delar, där jag inleder med två övergripande punkter med iakttagelser av hur språket används olika av staterna. Därefter följer en punkt om vilken typ av nation som byggs genom språkpolitiken. Slutligen följer tre avsnitt som diskuterar de tre avgränsade och mest omfattande instrumenten i statens användning av språket. Dessa är statens rätt att besluta om en- eller tvåspråkslinje, korpusplanering samt folkräkningar.

Två områden som i många länder påverkas av språkpolitik är skolan och media, vilka dock inte berörs i denna uppsats. Mediepolitiken utlämnas då den inte är ett av de områden där språkpolitiken är omfattande. Språkpolitiken inom skolväsendet är visserligen omfattande, men utlämnas då det är ett avgränsat område där litteraturen är ytterst tvetydig.

4.1 Fokus i & omfattning av språkpolitiken

Enligt Zharmukhamed Zardykhan var de två största problemen för den nyblivna kazakiska staten den stora gruppen ryssar och vilka symboler den nya nationen skulle byggas utifrån (2004 s. 72). Enligt mig sammanfaller dessa två ”problem” och blir synliga i både Kazakstans och Ukrainas språkpolitik.

Åsikten att språket ofta är den mest framträdande faktorn vid skapandet av nationell identitet – som delas av bland andra Landau, Brass och Törnquist-Plewa – stämmer väl med situationen i Ukraina och Kazakstan. Språket har varit en **omdebatterad fråga** och har blivit en central symbol, men även ett instrument för staten, i skapandet av en nationell bild. Med Brass instrumentalistiska synsätt är språket onekligen ”political resources” i nationsbyggnadsprocesserna, där språket – genom främst de tre komponenterna enspråkslinjen, korpusplanering och folkräkningar – används som instrument inte bara för ”identity formation” utan även ”identity change” (1991 s. 15, 52, 62), d.v.s. för att utifrån Andersons resonemang *skapa* en nation.

Kazakstans självständighetsförklaringen deklarerar att en av de viktigaste förpliktelserna för staten är ”the rebirth and development” av det kazakiska

språket (Fierman 1998 s.176) och Kuchma ansåg 1996 att "the Ukrainian language was a key important fundamental value of the state" (Kuzio 1998 s. 190f). Det finns dock en viktig skillnad mellan de båda staternas språkpolitik. Språkpolitiken i Ukraina syftar till att lyfta fram ukrainskan som *symbol* för en ny nation som tar avstånd från ett ryskt arv, av Landau uttryckt som att språket "is seen as a major instrument of consolidation as well as a powerful symbol of nationhood" (2001 s. 206) och av Kulyk som att ukrainska statens språkpolitik är "an attempt to forge a new national identity centred on the titular language". (2005 s. 281) I Kazakstan framträder målet för staten under den inledande självständighetsperioden främst som en praktisk *modernisering* av och i förhållande till ryskan statushöjning och utbredning av kazakiskan. I enlighet med Landaus (2001 s. 4) och Bucken-Knapps (2003 s. 3) teorier är språkpolitiken alltså inte främst inriktad på kommunikation utan på symbolskapande, vilket dock tydligast framträder i Ukraina.

Språkpolitikens största fråga vid självständigheten var i båda länderna den om titulärspråkets förhållande till ryskan. I båda länderna är språkpolitiken en **balansakt** mellan kontinuitet och förändring, mellan nationalistisk retorik och försiktighet gentemot de stora russofona grupperna, där syftet med språkpolitiken i enlighet med Brass teoretiska resonemang är nationell lojalitet och **stabilitet**, vilket är en röd tråd i språkpolitiken. Båda ländernas språkpolitik främst gått ut på att öka omfattningen av bruket av statsspråket. Landau skriver att de post-sovjetiska språklagar som infördes från 1989 "indicated growing popular language nationalism [and] the demise of the Soviet language" (2001 s. 6). I Kazakstan blev språkpolitiken inledningsvis dock en kamp för att alls bevara kazakiskan, då allt fler valde ryska som bruksspråk (Landau 2001 s. 66).

Landau menar att kazakiskt språkpolitiskt nationsbygge präglas mer av konflikt än konsensus (2001 s. 204f) och enligt William Fierman syns staten Kazakstans förvirring över hur den ska byggas och hur den nationella identiteten ska se ut extra tydligt i språkpolitiken (1998 s.185). Kazakstan uppvisar en betydligt mer **ombytlig** officiell språkpolitisk hållning, exempelvis genom att en mängd språkråd och -utredningar instiftas men omgående ersätts av andra. I Ukraina däremot är **omfattningen** av statens användning av språk som instrument för att skapa en nationell identitet större, mer genomtänkt och berör betydligt fler områden. Landau skriver (2001 s. 73) att Kazakstan uppvisade begränsad insikt i vikten av att utarbeta en övergripande språkpolitik, och vissa forskare menar att landet inledningsvis inte ens bedrev något som gick att kalla språkpolitik.

Språket har fått en mer **framträdande roll** i skapandet av nationell identitet i Ukraina, medan Kazakstan har en tvetydig inställning till kazakiskan. Enligt Kuzio framhålls språket i Ukraina som "the main integrator of the state", där den som behärskar ukrainska i statens ögon per automatik väljer att identifiera sig med viss historia, kultur och traditioner (1998 s. 179). Nationsbyggnadsprocessen utgår alltså från språket som det första och främsta instrumentet. Dock är retoriken hårdare i Kazakstan, där staten aktivt försöker hindra den situation som Törnquist-Plewa (2001 s. 14) anser vanlig i områden där statsspråket inte är majoritetens förstaspråk, nämligen att språket som markör försvinner.

Medan Ukraina inledningsvis hade en mer trevande språkpolitisk hållningen, blev språkfrågan i Kazakstan genast det centrala problemet i utformningen av den nya nationella identiteten (Smith 1998b s. 150). Enligt Fierman (1998 s. 176) ökade den kazakiska staten vid självständigheten sina insatser enormt för att påverka den kazakiska identiteten. Detta kan förstås med hjälp av Törnquist-Plewas teori (2001 s. 67) om situationer där avsaknaden av gemensamma statstraditioner – vilket enligt mig var fallet i Kazakstan – ofta leder till enande kring språket.

Min uppfattning är att en **förändring** skett från 90-talets början, där Ukrainas språkpolitikens betydelse och omfattning har långsamt avtagit, medan situationen varit den omvända i Kazakstan. Enligt Volodymyr Kulyk (2005 s. 309) har en ukrainsk statlig linje som ser språklig medvetenhet som viktig för landets stabilitet avtagit. Under Kravchuks era var språket ett instrument i betydligt större omfattning än därefter, vilket enligt Laada Bilanuk (2005 s. 96) avtagit eftersom staten inledningsvis gick för fort fram i främjandet av ukrainskan och därmed provocerade russofona grupper. Enligt Roy går däremot kazakiseringen av statsapparat och samhället fort och menar att man inte bör räkna med en nedtrappning av försöken att framhålla kazakiskan som en symbol för nationen (2000 s.192). Alltså stämmer det ukrainska fallet med teorierna om språkets betydelse i början av nationsbyggnadsprocessen. Tänkbart är dock att den känsla av "urgency" som G. Smith beskriver (1998b s. 163) delvis gått över i Ukraina som numera strävar västerut, består i Kazakstan som på många områden befinner sig i samma situation som 1991.

4.2 Makt & möjlighet att formulera bilden av nationell identitet

Statens makt inom språkpolitiken i Ukraina och Kazakstan präglas och försvåras enligt mig av tre faktorer: svag nationell identitet, att titulärspråket varit och är ett lågstatusspråk, samt situationen med två stora språk. Exempelvis Dave (2004 s. 456) skriver att Kazakstan har begränsad makt att uppbåda någon form av identitetsmobilisering. "Despite winning independence in 1991, Ukraine remains an amorphous society with a weak sense of national identity", skriver Wilson 2002 (2002 s. 31), och visar i sina undersökningar från 1998 (ibid. s. 44) hur enbart 4% av Ukrainas medborgare anser det ukrainska språket vara avgörande för att göra någon till ukrainare. Detta var dock främst situationen inledningsvis.

Inom språkpolitiken är, förenklat sett, Kazakstans *maktbefogenheter* större, medan ukrainska statens *möjligheter* att påverka den nationella identiteten i önskvärd riktning är mer vidsträckta. Dessa två förutsättningar gällande makt och möjlighet till påverkan präglar ländernas språkpolitik. Främst Kazakstan har alltså haft svårt att genom språkpolitiken visa på det som Landau (2001 s. 64) ser som vanligt i nationsbyggnadsprocesser, nämligen för att staten försöka minimera kulturella olikheter.

Kulyk skriver att ukrainska staten hanterade språket som "as having to do with the state's interests rather than the citizens' rights" (2005 s. 302) och enligt Bilanuk (2005 s. 99) och Kulyk (2006 s. 117) ledde språklagarna, i enlighet med statens önsknings, till en destabilisering av det dåvarande språkbruket och en ökad **medvetenhet** hos medborgarna om språk. Breuilly, Petersson, Billig m.fl. framhåller kollektiva identiteter som föränderliga och i behov av återskapande. Genom att staten har makt att välja språket som en avgörande komponent i den nationella bilden har medborgarna sedan självständigheten ständigt påmint om språkets roll för den nationella identiteten. Staterna Ukraina och Kazakstan har makt att långsamt skapa en föreställning om språkets betydelse för medborgarnas identitet och göra språket till en omfattande symbol, i enlighet med Brass resonemang om statens behov av att mobilisera medborgare kring symboler med högt emotionellt värde (1991 s. 303).

Kazakstan utgår betydligt mer från en sovjetisk syn på språk som instrument för "central political control" (Bilanuk 2005 s. 101), med begränsat utrymme för regionala skillnader. Förslag om att **decentralisera** språkfrågan ständigt avvisas av Kazakstans parlament, (Fierman 1998 s.184) medan ukrainska staten – enligt exempelvis Wilson (2002 s. 50) och Kulyk (2005 s. 301) – p.g.a. den omfattande makten på regional nivå är förhindrad att agera kraftfullt. Vissa menar dock att en decentraliserad ukrainsk språkpolitik innebär mer makt för staten som kan anpassa språkpolitiken i områden som kraftigt domineras av ett språk¹⁹. Wilson beskriver dagens statliga hållning som en "jackdaw nationalism", där staten väljer bland olika symboler och ger olika signaler till olika grupper (2002 s. 50). Kulyk talar om "[t]he inconsistency of ethnocultural policy and its instrumental use in the regime's consolidation" (2005 s. 301) och menar att Ukrainas språkpolitik präglas av: **inkonsekvens**, ignorans mot lagstiftning, regionala skillnader, att staten blundar för omfattande maktmissbruk och möjligheter till lokal implementering (exempelvis i östliga russofona områden), personligt godtycke hos statsanställda, stabilitetssökande, avsaknad av information vilket gör att många medborgare inte vet sin rättighet att använda sitt förstaspråk. Genom godtycklig lagstiftning blir statens möjligheter att utöva makt enligt Kulyk omfattande (2006 s. 122-4).

Titulärspråket blir därmed inte riktigt som Landau skriver (2001 s. 64) en maktsymbol i vare sig Ukrainas eller Kazakstans nationsbyggnadsprocess, i syfte att visa på en homogen befolkning. Däremot är statens språkpolitik utifrån O. Peterssons begrepp maktens "tredje dimension", d.v.s. inflytande över de processer som styr människors identitet, ett mäktigt instrument, särskilt i Ukraina där språkpolitikens omfattning och regionala anpassning gör den till ett kraftfullt redskap.

¹⁹ Se bilaga 1.

4.3 Typ av nation som byggs genom språkpolitiken

Ett sätt att besvara frågan hur språk används av staten i nationsbyggnadsprocessen är att se vilken typ av nation som staten förespråkar och om denna är inkluderande eller exkluderande med språket som instrument. Min uppfattning är att Breuilys, Gellners, Hobsbawms och Andersons syn på nationen som **konstruerad** och i behov av individernas ständiga identifikation stämmer i de två länderna, även om den kazakiska statens språkpolitik i mindre omfattning utgår från och anpassar sig till att individerna kontinuerligt verkligen upplever eller ”uppnår” en känsla av tillhörighet med nationen såsom den förmedlas av staten.

Fierman menar att en av den kazakiska statens viktigaste mål är att skapa ”conditions in which the Kazakh language will become a consolidation factor that unites rather than separates the multi-ethnic population of Kazakhstan” (1998 s. 180). I fallet Ukraina skriver Shulman att ukrainarna ser en tudelad nationell identitet som ”natural, easy and normal” (2004 s. 54) och Wilson menar att Ukrainas ”[o]verlapping identities may resist the logic of consolidating statehood” (2002 s. 51). Staten har alltså i stor utsträckning fått anpassa språkpolitiken efter den speciella situationen med flerspråkighet, parallell och ibland försvagad nationell identitet, som enligt Törnquist-Plewa ibland karaktäriserar **gränsområden** (1998 s. 79).

Tillhörighet, identitet och bruksspråk framhålls, som Gerner (1993 2. 148f) menar är vanligt i Östeuropa, i retoriken i Ukraina och Kazakstan som medfött och konstant, vilket alltså stämmer med **etnonationens** utgångspunkt i arv och objektiva särdrag. Jag menar dock att Ukraina och Kazakstan inte fullt ut är etnonationer. Snarare anser jag Kuzios teori (1998 s. 171) om hur en nationalstat kan *baseras* på titulärbefolkningen men ändå vara politiskt grundad stämma bättre. Detta då språk visserligen är framträdande i den statliga identitetspolitiken, men där staterna p.g.a. stora russofona grupper och deras integration i samhället, inte kan exkludera och låta ryska språket framträda som ”den Andre”²⁰. Konsensus i litteraturen är att de russofona grupperna inte direkt diskrimineras, eller med Kellas ordval ständigt påminns om att de inte hör till första klassens medborgare (2004 s. 9-11). Det Roy skriver om att centralasiatiska stater uppfinner en ny nationell identitet, men utan att för mycket bryta med det ryska, stämmer även i viss mån för Ukraina (2000 s. 163). Statens retorik spelar enligt mig mer på att *lyfta fram* titulärspråket snarare än att direkt *förtrycka* eller avgränsa mot ryska språket. Ukraina försöker inte exkludera ryskspråkiga, vilket inte heller Kazakstan gör.

Det finns dock en skillnad mellan länderna, där Kazakstan – trots den stora russofona befolkningen – lutar mer åt etnonationalism. Litteraturen är ganska entydig om att den ukrainska statsbildningen är inkluderande i sin syn på medborgare och att de rysktalande inte direkt diskrimineras²¹. Ukrainas

²⁰ Se t.ex. Smith 1998b s. 129.

²¹ Se t.ex. Shulman 2004. s. 53; Kulyk 2005 s. 310.

nationalism är enligt Kellas (2004 s. 208) multietnisk och medborgerlig till sin karaktär och G. Smith anser att det råder en bred överenskommelse i Ukraina om att det inte finns någon ”natural ethnopolitical unity” (1998b s.135). I betydligt större utsträckning ter sig kazakisk språk- och identitetspolitik präglad av en **etnonationalism** med språket som instrument²². Dave skriver att den kazakiska staten uppvisar ”overall silence maintained by the ruling elites on developing a civic orientation” (2004 s. 455) och Landau att statens utgångspunkt är att ”a bond between nation and language increasingly [has] been taken for granted” (2001 s. 6) Enligt Chaimun Lee (2004 s. 209) försöker den kazakiska staten få de etniska kazakerna att dels lära sig statsspråket, dels få befolkningen att se en naturlig koppling mellan att vara etnisk kazak och att tala kazakiskan, vilket alltså stämmer med Landaus teori om att en avgörande del i nationsbyggnadsprocesser i forna Sovjet är ”to promote ethno-linguistic political consciousness” (2001 s. 205).

Enligt Bilanuk utgjorde en känsla av **historiskt förtryck** och en osäkerhet om det ukrainska språkets legitimitet och roll i den nya statsbildningen för staten ”the greatest obstacle to establishing hegemony of Ukrainian, which requires a commonsense belief in the high value of this language” (2005 s. 101). Främst i Ukraina anspelas på vad Prizel kallar ”**restorative nationalism**”, d.v.s. att språket idag symboliserar ett återerövrande av en nationell identitet som varit under utländskt förtryck (1998 s.406-21). Wilson menar att staten genom att använda termen *russification* inbegriper ”a prior loyalty to Ukrainian language and culture” (citerad i Kuzio 1998 s. 172). Retoriken följer alltså Brass (2004 s. 366) och Kuzios (1998 s. 169) teorier om hur staten hänvisar till ett gemensamt, unikt, historiskt betingat språk som genom renässans kan återskapa en nation som varit förtryckt. I Kazakstan är språkpolitiken som en del av nationsbyggnadsprocessen inte lika fokuserad på att återuppväcka eller konstruera något förflutet. Exempelvis Roy (2000 s. 161) menar att staten förmedlar en tidlös identitet utan återkoppling till historien.

4.4 En- eller tvåspråkslinje?

Landau beskriver de centralasiatiska staternas uppgift och problem med ställningstagandet inför – vilket var omöjligt att undvika vid självständigheten – frågan om ett eller två officiella språk som ”how to **balance** unity and diversity in language politics” (2001 s. 67). Konflikt med och avgränsning mot, versus acceptering av, det ryska ”arvet” är genomgående för de båda staternas hållning i denna fråga, fast med tydliga skillnader. Medan det i Ukraina inledningsvis inte vållade nämnvärda bekymmer, dröjde den kazakiska staten in i det längsta med att avgöra om landet skulle ha ett eller två statsspråk (Fierman 1998 s. 178). Roy

²² Se t.ex. Landau 2001 s. 205; Roy 2000 s. 161.

uttrycker detta som att den kazakiska staten var ”obsessed with the risk that its northern Russian-majority territories might secede” (2000 s. 191). Balansgången i Kazakstan – där ryskan hade högre status och var det mest inflytelserika språket – försvårade för staten att använda titulärspråket som instrument. (Schlyter 2005 s. 11; Landau 2001 s. 85)

Ländernas första **språklagarna** från 1989 gav ryskan olika status. Om ryskans officiella roll i Kazakstan deklarerades ”[k]nowledge of the Russian language by members of all nationalities answers to their fundamental interest”, medan staten i Ukraina ”need to create the necessary conditions for the development and use of the Russian language”. Där Kazakstan talar om ryskans *roll* i samhället, syftar ukrainska staten mest till att *skydda* ryskan som ett minoritetsspråk.

I dagens Ukraina är **statsspråket** ukrainska, vilket säkras ”development and function [...] in all spheres of social life throughout the entire territory of Ukraine”, medan ”other languages of national minorities of Ukraine” – där ryskan är det enda som specifikt nämns – är garanterade utveckling och skydd²³. Enligt Kazakstans konstitution är statsspråket kazakiska, medan ryska officiellt inom stat och administration ska brukas *likvärdigt* med kazakiskan.²⁴

Enligt Kuzio vågade ukrainska staten aldrig ge ryskan **officiell status** på samma basis som ukrainska, eftersom ukrainska då inte skulle kunna konkurrera eller återuppstå (1998 s. 186f). Staten argumenterade i en utredning från 1995 för att ett införande av två statsspråk skulle skapa ökade regionala klyftor, främja russifiering och generera en ny generation russofoner som skulle skada den framtida ukrainska enigheten. Detta skulle enligt Wilson skulle leda till ”the dying out of the Ukrainian nation”, då basen för nationsbyggandet inte främjas. (citerad i Kuzio 1998 s. 187) En liknande idé att ha två officiella språk (men enbart ett nationellt språk) har framförts i Kazakstan, men även där förkastats eftersom landets integration och homogenisering anses försvåras av att andra språk än kazakiskan ges officiell status. (Landau 2001 s. 92) Sammantaget ser jag statens val av *ett* officiellt språk som ett mäktigt redskap i skapandet av en symbol som syftar till vad Brass benämner ”self-glorification” av den nya nationen (2004 s. 366). Statsspråket är i Kazakstan, som Arel påpekar ibland är fallet, inte bruksspråket utan ett språk som mer associeras med den nya staten (2002 s. 98f).

I Kazakstan är språkpolitiken vad Landau kallar ”middle of the road solutions between the two main languages” (2001 s.89). Om man inte enbart ser till antalet officiella språk råder enligt mig i praktiken i Kazakstan en **tvåspråkslinje**, av presidenten uttryckt som ”kazakhification combined with openness towards Russian demands” och att det önskvärda är en tvåspråkighet snarare än användning av bara kazakiskan (Öhlers:157; Landau 2001 s. 92, 119) Genom en språklag från 1997 uttrycks konkret att det önskvärda är en situation där båda språken existerar, dock med viss förmån för kazakiskan (Landau 2001 s. 86-8). Efter sju års kazakisk självständighet höjdes i konstitutionen ryskans status från

²³ www.rada.gov.ua/const/conengl.htm, artikel 10.

²⁴ www.legislationline.org/upload/legislations/29/3b/28a3ff1666d291989132e2e3cde4.htm, artikel 7.

”Language of inter-ethnic communications” till ”official”. En lag från 1997 uttrycker hur ryskan inom en rad offentliga sammanhang ska brukas parallellt och likvärdigt med kazakiskan (Landau 2001 s. 117f). Önskemålet är alltså att medborgaren *åtminstone* kan kazakiska. Den kazakiska statens kritik mot bristande kunskaper i kazakiska är tydlig och riktas inte mot att medborgarna talar ryska, utan det faktum att de inte *dessutom* talar kazakiska. En lag från 1997 uttryckte ”the duty of every citizen to master Kazakh, the state language, the most important factor for the consolidation of the people of Kazakhstan”. (Landau 2001 s. 117f) Detta visar språket som ytterst betydelsefullt i statens försök att skapa en ny nation.

I Ukraina däremot har enligt Søvik (intervju 070719) en nationaldemokrat fått relativt fritt spelrum för sin nationella enspråkslinje som en del av nationsbygget och Kulyk (2005 s. 300) framhåller att landets konstitution är skapad ur en nationalstatsnorm. Kulyk (2005 s. 303f) och Wilson (2002 s. 31, 49) påpekar hur ukrainskan och ryskans dominans skapats på bekostnad av andra språk, däribland *surzhyk*, som blivit de verkliga **minoritetsspråken**, eftersom dessa utgör ett hinder för att stärka den självständiga staten att genomföra ukrainisering. En liknande tanke om Kazakstan framförs av Fierman, som menar att stöd till ryska och kazakiska leder till ”downgrading of the ’other’ languages”, vilket varit en nödvändighet för staten för att kunna främja kazakiskans utveckling och göra den till en symbol för den nya staten. (1998 s.180) Detta stödjer Landau åsikt att dialekter ofta förnekas i etniskt heterogena områden (2001 s. 643f).

Utifrån Breuillys term ”governmental nationalism” (1993 s. 8f) återfinns jag inte den direkta diskrimineringen av russofona grupper i länderna: snarare försöker staterna premiera titulärspråket utan att direkt göra det på bekostnad av ryskan. Jag menar alltså att valet av ett officiellt språk inte alls i den omfattning som Hobsbawm menar, fått konsekvenser för andra språkgrupper, mycket p.g.a. den ”inofficiella tvåspråkslinjen”, då främst i Kazakstan (1990 s.110). Det som Kellas skriver om den dominanta nationen i multinationella stater genom språkpolitik agerar som om hela staten var deras, anser jag inte stämma i vare sig Ukraina eller Kazakstan (2004 s. 13).

4.5 Korpusplanering till förmån för titulärspråket

Korpusplaneringen är i båda länderna framträdande och syftar till att särskilja, modernisera och renodla titulärspråket. Metoden är väl synlig och innebär att staten kontrastera mot ryskan genom att ta avstånd från ryska låneord och blandspråk. Schlyter beskriver (2005 s. 12) hur kazakiska staten uttrycker att ryskan anses ha en hämmande effekt på utvecklingen av kazakiskan. Genom staternas möjligheter till maktutövning blir ryska språket inom korpusplaneringen den avgränsande markören som med McIvers teorier blir en annan nationell bild att spegla det egna titulärspråket i.

Enligt Landau är den officiella planen att hjälpa kazakiskan att utvecklas som språk, medan övriga språk får klara sin utveckling på egen hand (2001 s. 86-8).

Som ett resultat av statens makt att driva enspråkslinjen i korpusplaneringen lämnas **ryskans utveckling** i båda länderna åt sig själv.

I Ukraina utgör korpusplaneringen inte en lika stor del av språkpolitiken som i Kazakstan, eventuellt som en följd av den ”besvärliga” situationen med *surzhyk* och att ukrainskan är ett mer moderniserat språk.

Hobsbawms tes (1997 s. 373) om hur synen på det **gemensamma arvet** spelar en avgörande roll inom språkpolitiken blir extremt synlig i Ukrainas och Kazakstans korpusplanering, där den statliga retoriken går ut på att främja den *historiska* ukrainskan och kazakiskan. Medan Kazakstan fokuserar på att mer konkret göra kazakiskan lika modern som ryskan, sker dock i Ukraina en mer omfattande retorisk koppling till ett historiskt arv där staten artikulerar en önskvärd lingvistisk rening för att återskapa det historiskt äkta ukrainska språket. (Bilanuk 2005 s. 101) Detta blir som Roy skriver (2000 s. 165) att lägga tonvikt vid att *återuppväcka* något förflutet och i enlighet med Gerners teorier (1993 s. 147f) hänvisa till djupa rötter. Titulärspråket i Ukraina och Kazakstan lyfts fram som ett äldre språk än många skulle hävda att det är, vilket överensstämmer med Törnquist-Plewas tes om hur subjektiva attribut i en nationsbyggnadsprocess spelar på att ingjuta en ”felaktig” uppfattning om ursprung (2001 s. 9f).

Bilinuk skriver att ”[a]n ideology of the rareness and exclusivity of true, pure Ukrainian emerged” (2005 s.143). En viktig skillnad är hur korpusplaneringen i Ukraina främst syftar till att *särskilja, rena* och *korrigera* ukrainskan, medan Kazakstan fokuserar på att *modernisera* titulärspråket (Landau 2001 s. 159). Denna ideologi leder enligt Bilanuk till en kritisk hållning gentemot kvaliteten på ukrainskan, men framför allt till att staten har makt att hålla frågan om blandspråket *surzhyk* – som jag ser uppenbarligen inte passar in i ukrainska statens bild av den nationella identiteten – borta från offentlig diskussion (2005 s.143, 170-2).

I diskussionen om eventuellt **alfabetsbyte** i Kazakstan framstår för mig bevarandet av kyrilliskan vara en fråga om statens intresse att – som Breuilly m.fl. påpekar är ett mål med språkpolitiken – bygga en **stabil** stat, eftersom en sådan reform enligt Landau (2001 s. 140) och Schlyter (2005 s. 15) skulle leda till konflikter med russofona grupper som exkluderats från den nya statsbildningen.

4.6 Folkräkningen som instrument

Folkräkningen framträder enligt mig som det **tydligaste** språkpolitiska instrumentet för staterna Ukraina och Kazakstan. Syftet framstår som att kunna uppvisa en homogen befolkning och ett omfattande bruk av titulärspråket, vilket anknyter till Andersons åsikt (1991 s. 157ff) att folkräkningen är det effektivaste redskapet för att offentliggöra en majoritet. I förlängningen är avsikten att kunna legitimera övrig språkpolitik som främjar just titulärspråket och i slutändan även legitimera språkets framträdande roll i nationsbyggnadsprocesserna. Dave menar att det för staten Kazakstan var ”inevitable that the first post-Soviet census produced the ’right’ numbers” – vilket var en så stor grupp kazakisktalande som

möjligt – och därefter låta "statistics serve to further legitimate the state language status of Kazakh" (2004 s. 439, 455) Utifrån Kazakstans folkräkningar menar Dave att "[w]hat the state has failed to achieve on the ground has been attained through statistics" och att staten anser det "more convenient to generate desirable statistics from above" (2004 s. 455f). Detta visar på statens instrumentella användning av folkräkningen som **maktmedel**. Dave anser att de kazakiska folkräkningarna *producerar önskvärda* snarare än *återspeglar faktiska* fördelningar mellan grupper. Staten skapar alltså en önskvärd nation.

Staten har makt att skapa de **kategorier** medborgarna kan välja och bestämmer vilja språk som "finns". Det är i länderna omöjligt att uppge dubbel etnisk identitet eller ange sig som **tvåspråkig**. (Søvik 2007 s. 1) Då utgör Wilsons undersökningar – som visar att 30% i Ukraina obehindrat byter mellan språken – ett viktigt komplement till statliga siffror²⁵ som underlåter att beskriva detta. (2002 s. 35ff). *Surzhyk* går inte att välja i Ukrainiska folkräkningar. De som annars skulle valt detta "språk" väljer oftast ukrainska, även om *surzhyk* lingvistiskt ligger närmare ryskan²⁶. Ett syfte därmed skulle kunna vara att undvika det folkräkningsresultat som skulle uppstå med utgångspunkt i Wilsons språkbruksundersökningsmetoder (2002 s. 35), nämligen att enbart en minoritet (40%) av ukrainarna föredrar att använda det titulärspråk som av staten används som enande symbol. Att inte tillåta val av blandspråk är precis som Dave anser (2004 s. 455) i syfte att skapa en lättläst befolkning som underlag i nationsbyggnadsprocessen.

Arel menar att staterna använder "a counting method allowing for the greatest possible number of speakers of the dominant language" (2002 s.100). Detta görs i båda länderna genom att, med Arels klassificering (2002 s. 103), se språk som en **objektiv kategori** utifrån tydligt avgränsade kategorier och genom att anföra förfädernas språkbruk som determinerande.

Den av Brass beskrivna utbredda kopplingen mellan språk och **arv** i Östeuropa (2004 s. 265f) märks när staten i folkräkningar spelar på och vill uppnå att befolkningen förknippar förfädernas språk med vad de själva uppger som modersmål. Folkräkningarna syftar inte till att få svar om befolkningens bruksspråk. Exempelvis kan etniska ukrainare uppge ukrainska som modersmål eller förstaspråk – även om både deras förstaspråk och bruksspråk är ryska – eftersom statens medvetna agerande skapat en syn på nationell identitet som får medborgarna att koppla språkbruk till arv samt se språk som en fråga om lojalitet med nationsbyggnadsprocessen.²⁷ Arel menar att Ukraina aldrig kommer att övergå till folkräkningar som främst frågar efter *bruksspråk*, eftersom detta skulle halvera antalet ukrainare (2002 s. 103-5).

Landau pekar på problemet med avsaknad av tydlig definition av vad "**fluent**" innebär i folkräkningar (2001 s. 5). I Kazakstan frågas inte efter hur bra en individ talar statspråket, vilket gör att många som bara har vaga kunskaper inkluderas i

²⁵ Jämför <http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/>

²⁶ Enligt Bernsand (070920)

²⁷ Jämför Søvik 2007; Dave 2004.

denna grupp. Samtidigt är frågan om övriga språkkunskaper, vilket i praktiken innebär ryska, formulerad utifrån vilka språk personen talar *flytande*. Orsaken till detta är enligt Dave att staten inte är intresserad av den verkliga situationen, utan vill använda statistiken i nationsbyggnadsprojektet (2004 s. 451f).

Dave menar att folkräkningarna i Kazakstan har bidragit till ett återinförande av en syn på nationen som **etnisk** snarare än politisk och degraderat bilden av den politiska nationen, d.v.s. med Andersons terminologi haft makt att föreställa en önskvärd nation (2004 s. 440). Resultatet av folkräkningsmetoden blir en karta som är etnisk snarare än språklig, vilket det nationellt enda officiella språket ”vinner” på och som underlättar för statlig användning av titulärspråk i nationsbyggnadsprocessen.

5 Avslutning

5.1 Sammanfattning

Skillnaderna i hur språk används som instrument i Ukraina och Kazakstan kan sammanfattas med följande punkter:

- 1) Omfattning – där Ukraina i större omfattning använder språket som instrument.
- 2) Makt – där Kazakstan besitter större makt att bedriva språkpolitik.
- 3) Möjlighet – där Ukraina genom väststrävan, omständigheten att de två största språken ingår i samma språkfamilj och en större vilja hos befolkningen att stödja den nya statsbildningen har större möjlighet att använda språket som instrument.
- 4) Konsekvens – där Kazakstans språkpolitik är betydligt mer ambivalent och trevande.
- 5) Tvåspråkighetsinställning – där Kazakstan *främjar* medan Ukraina *accepterar* en sådan situation.
- 6) Historisk förankring – där Ukrainas språkpolitik betydligt mer hänvisar till och söker legitimitet genom historisk retorik.

Likheterna däremot är:

- 1) Språket som ytterst framträdande symbol och av staten använt instrument i nationsbyggnadsprocesserna.
- 2) En språkpolitik som ständigt utformas i relation till ryska språket och stora russofona grupper.
- 3) Varaktiga försök att främja titulärspråket utan att uppenbart göra det på bekostnad av ryska språket.
- 4) Ingen direkt diskriminering av minoriteter, men där accepterandet av ryska språket som en del av samhället ibland görs på bekostnad av mindre språk.
- 5) Båda staternas val att ha enbart ett officiellt språk, trots stora russofona befolkningsgrupper.
- 6) Att de russofona grupperna inte utpekas som ”den Andre”.

För att återknyta till uppsatsens titel är den statliga språkpolitiska hållningen i Kazakstan och Ukraina att det ska vara möjligt att tala fritt – ryska eller titulärspråket – men att staternas språkpolitik uppenbart utgår från en vision som anser att det är *större* att tala ”rätt”, d.v.s. behärska och använda det titulärspråk som staten försöker göra till en enande och framträdande symbol för ländernas post-sovjetiska nationella identitet.

5.2 Förslag till vidare forskning

Mina analysresultat har öppnat för nya frågeställningar som inte ryms inom ramen för min uppsats. Det skulle exempelvis vara intressant att vetenskapligt undersöka och jämföra olika markörer för nationell identitet inom enbart ett post-sovjetiskt land. Det hade även varit intressant att jämföra staten Kazakstans språkpolitik med den som från annat centralt håll bedrevs i republiken Kazakstan under sovjettiden. Även att djupare studera och jämföra enbart ländernas skolpolitik skulle vara intressant.

Något jag tycker saknas i litteraturen – men som inte skulle rymmas inom ramen för en uppsats utan kräva omfattande intervjuer och fältstudier – är den samtida uppfattningen i post-sovjetiska länder bland den yngre befolkningen med vaga minnen av sovjettiden om vad termen modersmål innebär och vilket historiskt och etniskt arv som finns inbyggt i termen. Detta skulle eventuellt ge tänkvärda resultat för debatten om huruvida etnonationalism är mer utbredd i Östeuropa.

6 Referenser

6.1 Primärmaterial

- All-Ukrainian population census of 2001.* 10 juli 2007.
<http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language>.
- Constitution of Ukraine.* 28 june 1996. 2 maj 2007.
www.rada.gov.ua/const/conengl.htm
- Inauguration Speech – Viktor Yushchenko – President of Ukraine.* 24 januari 2005. www.houseofukraine.com/yushchenko.html
- The Constitution of the Kazakhstan of August, 30 1995.* 28 april 2007.
www.legislationline.org/upload/legislations/29/3b/28a3ff1666d291989132e2e3cde4.htm

6.2 Sekundärmaterial

- Anderson, Benedict, 1991. *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning.* Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Arel, Dominique, 2002. "Language categories in censuses: backward- or forward-looking?" s. 92-120 i Kertzer, David I. – Arel, Dominique (red.) *Census and Identity – The Politics of Race, Ethnicity and Language in National Census.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Bilaniuk, Laada, 2005. *Contested Tongues. Language Politics and Cultural Correction in Ukraine. Culture and Society after Socialism.* Ithaca and London: Cornell University Press.
- Billig, Michael, 1995. *Banal nationalism.* London: Sage.
- Brass, Paul R., 2004. "Elite interests, popular passions, and social power in the language politics of India", *Ethnic and Racial Studies* vol. 27, nr 3, s. 353 – 375.
- Brass, Paul R., 1991. *Ethnicity and Nationalism – Theory and Comparison.* New Delhi: Sage.
- Breuilly, John, 2005. "Change in the political uses of the nation: continuity or discontinuity?" s. 67-102 i Scales, Len – Zimmer, Oliver (red.) *Power and the Nation in European History.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Breuilly, John, 1994. *Nationalism and the state.* Chicago: University of Chicago Press.

- Bucken-Knapp, Gregg, 2003. *Elites, language, and the politics of identity – The Norwegian case in comparative perspective*. Albany: State University of New York Press.
- Cornell, Svante, 2005. ”Västvärldens misslyckande i Centralasien” *Internationella Studier*, november. http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2005/IS_Cornell.pdf. 12 december 2005.
- Dave, Bhavna, 2004. ”Entitlement through numbers: nationality and language categories in the first post-Soviet census of Kazakhstan”, *Nations and Nationalism* vol. 10, s. 439-459.
- Fierman, William, 1998. ”Language and Identity in Kazakhstan – Formulations in Policy Documents 1987-1997”. *Communist and Post-communist studies* vol. 31, nr 2, s. 171-186.
- Gellner, Ernest, 1983. *Nations and nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Gerner, Kristian, 1993. ”Nationalitet och miljö i Sovjetunionen och dess efterföljarstater” s. 129-174 i Karlsson, Klas-Göran (red.) *Det förvandlade Östeuropa*. Alvesta: Fontes.
- Hobsbawm, Eric J., 1990. *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric J., 1997. *Revolutionens tidsålder*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Kellas, James G., 2004. *Nationalist politics in Europe: the constitutional and electoral dimensions*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kertzer, David I. – Arel, Dominique, 2002. ”Censuses, identity formation, and the struggle for political power” s. 1-43 i Kertzer, David I. – Arel, Dominique (red.) *Censuses and Identity – The Politics of Race, Ethnicity and Language in National Census*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kulyk, Volodymyr, 2005. *Constructing common sense: Language and ethnicity in Ukrainian public discourse*, s. 281-314. Opublicerad version. 23 november 2005.
- Kulyk, Volodymyr, 2006. ”Normalisation of Ambiguity – Politics and Discourse on Language Issues in Post- Soviet Ukraine”, s. 117-140 i Barbara Törnquist-Plewa (red.) *History, Language and Society in the Borderlands of Europa – Ukraine and Belarus in Focus*. Malmö: Sekel.
- Kuzio, Taras, 1998. *Ukraine. State and nation building*. London: Routledge.
- Laitin David D., 1998. *Identity in formation: the Russian-speaking populations in the near abroad*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press
- Landau, Jacob M., 2001. *Politics of Language in the ex-Soviet Muslim States: Azerbaijan, Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, and Tajikistan*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Landman, Todd, 2000. *Issues and methods in comparative politics: an introduction*. London: Routledge.
- Lee, Chaimun, 2004. ”Language and Ethnic Politics in Central Asia: The Case of Kazakhstan”. *Journal of Internatikonala and Area Studies*, vol. 11, nr 1, s. 101-106.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.

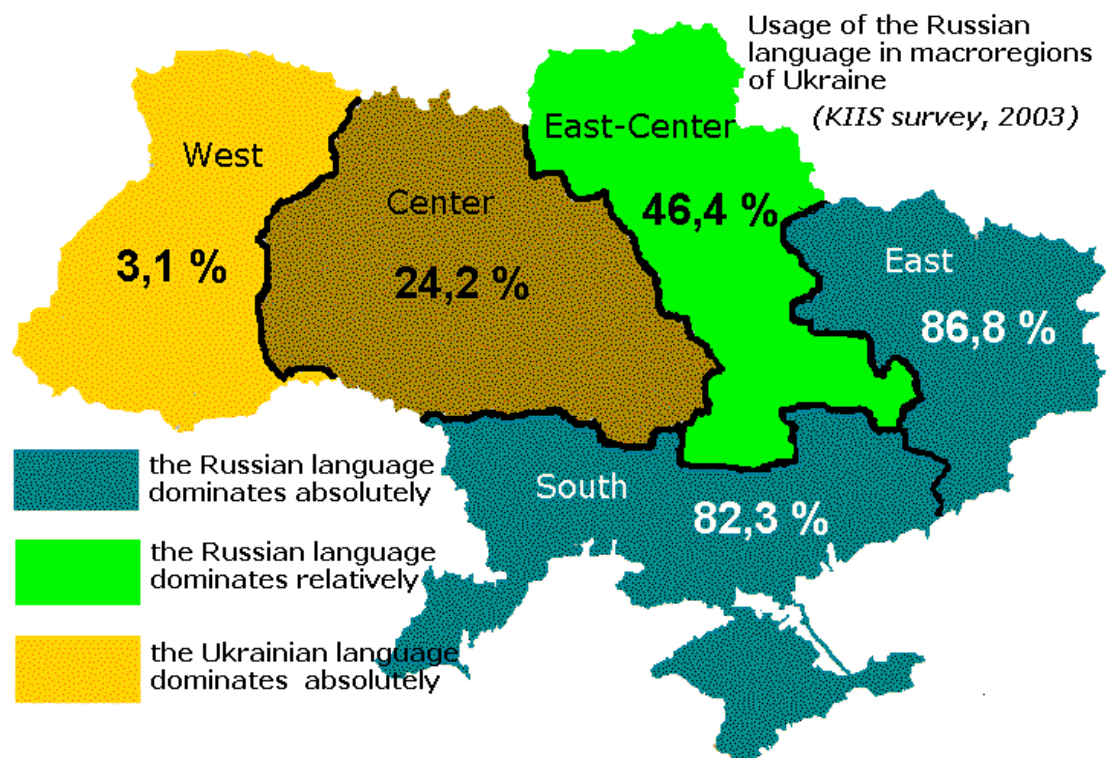
- McIver, Scott, 2003. "Contextualising Nation Identity. Others, Othering and Irishness" s. 43-60 i Petersson, Bo – Clark, Eric (red.) *Identity Dynamics and the Construction of Boundaries*. Nordic Academic Press: Lund.
- Petersson, Bo, 2003. "Intervjubarerade studier av kollektiva identiteter", s. 35-69 i Petersson, Bo – Robertson, Alexa (red.) *Identitetsstudier i praktiken*. Malmö: Liber ekonomi.
- Petersson, Olof, 1991. *En sammanfattning av maktutredningen*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Prizel, Ilya, 1998. *National identity and foreign policy: nationalism and leadership in Poland, Russia and Ukraine*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reynolds, Susan, 2005. "The idea of the nation as a political community" s. 54-66 i Scales, Len – Zimmer, Oliver (red.) *Power and the Nation in European History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, Bo, 2002. *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS förlag.
- Roy, Olivier, 2002. *Det nya Centralasien*. Furulund: Alhambas PocketEncyklopedi.
- Roy, Olivier, 2000. *The new Central Asia. The creation of nations*. London: I.B. Tauris Publishers.
- Schlyter, Birgit N., 2005. "Språk och politik i Centralasien" i Lundén, Thomas (red.) *Centralasien – Västturkestan. Årsboken Ymer, årgång 125*. Stockholm: Svenska sällskapet för antropologi och geografi. www.orient.su.se/centralasia/pdf/Schlyter-3.pdf. 13 juni 2007.
- Schulman, Stephen, 2004. "The Contours of Civic and Ethnic National Identification in Ukraina", *Europe-Asia Studies*, vol. 56, nr. 1, s. 35-56.
- Smith, Antony D., 1998a. *Nationalism and modernity: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*. London: Routledge.
- Smith, Graham, 1998b. *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands – The Politics of National Identities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Søvik, Margrethe, 2005. "Under ytan i Charkiv – ukrainska är inne" i *Bulletin. Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien* nr 1-2. www.sallskapet.org/bull/bull12005.pdf. 11 maj 2007.
- Søvik, Margarethe B., 2007. *Support, resistance and pragmatism: an examination of motivation in language policy in Kharkiv, Ukraine*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Tägil, Sven, 1993. *Den "problematiska" etniciteten. Nationalism, migration och samhällsomvandling*. Lund: Lund University Press.
- Törnquist-Plewa, Barbara, 1998. "Cultural and National Identification in Borderlands – Reflections on Central Europe", s. 79-107 i Karlsson, Klas-Göran – Petersson, Bo – Törnquist-Plewa, Barbara (red.) *Collective identities in an era of transformations: analysing developments in East and Central Europe and the former Soviet Union*. Lund: Lund University Press.
- Törnquist-Plewa, Barbara, 2001. *Vitryssland – Språk och nationalism i ett kulturellt gränsland*. Studentlitteratur: Lund.

- Wilson, Andrew, 2002. "Elements of a theory of Ukrainian ethno-national identities". *Nations and Nationalism* vol. 8, nr 1, s. 31-54.
- Zardykhan, Zharmukhamed, 2004. "Russians in Kazakhstan and Demographic Change: Imperial Legacy and the Kazakh Way of Nation Building". *Asian Ethnicity*. vol. 5, nr 1, s. 61-79.
- Zhurzhenko, Tatiana, 2002. "Language and Nation Building. Dilemmas of language Politics in Contemporary Ukraine". *Transit – Europäische Revue* nr 21. [http://www.iwm.at/index.php?option=com_content&task=view &id=322&Itemid=486](http://www.iwm.at/index.php?option=com_content&task=view&id=322&Itemid=486). 15 juli 2007.
- Öhlers, Marianne, 1999. "Democracy versus Stability in Kazakstan", s 149-166 i Schlyter, Birgit – Juntunen, Mirja (red.) *Return to the silk routes: current Scandinavian research on Central Asia*. London: Kegan Paul International.
- Özkırımlı, Umut, 2000. *Theories of nationalism: a critical introduction*. Basingstoke: Macmillan.

6.3 Intervjuer

- Intervju med Niklas Bernsand, doktorand i Öst- och Centraleuropakunskap vid Lunds universitet. 070920.
- Intervju med Margrethe Søvik, fil. dr. i slaviska språk vid Stockholms universitet. 070719.

7 Bilaga 1 – Karta över språklig utbredning i Ukraina

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/34/RussianUseEn.PNG>
<http://www.kiis.com.ua/txt/pdf/ing-ethn.pdf>

Detta är ukrainska statens officiella statistik. Se uppsatsens fotnot 10 för kommentar om metodologiskt tillvägagångssätt i folkräkningar.